

s kroužkovacími daty, kdy předložením celkového vyhodnocení sbíraných dat je členská základna motivována pro další spolupráci. Kromě několika překlepů mne nenapadá nic, co bych mohl pracím vytknout. Ten, kdo se zabývá migrací drobných pěvců v evropském měřítku, nemůže tyto práce nechat bez povšimnutí. Že mají praktický dopad i na naše kroužkovatele, mohu potvrdit i z vlastní zkušenosti (odchyt samice *Phoenicurus phoenicurus* se španělským kroužkem z ostrovů Columbretes a kontrolní odchyt mnou kroužkovaného *Acrocephalus schoenobaenus* na ostrově Giannutri u italského pobřeží Tyrhénského moře). Můj obdiv je trochu zkažen smíšenými pocity, že česká ornitologie není schopná (organizačně, technicky, materiálně, ani personálně) zajistit déletrvající odchytovou akci alespoň na jednom místě v České republice (jsou toho schopni dokonce i Rusové v nepředstavitelně obtížnějších hospodářských podmínkách), kde by bylo vyhodnocováno něco více než množství odchycených retrapů a poměr mladých a starých ptáků.

Libor Schröpfer

Veselovský Z. 2001: Obecná ornitologie.

Academia, Praha (ISBN 80-200-0857-8). 360 str., formát 21,0 x 26,5 cm, cena 360 Kč.

Je pozoruhodné, že ačkoli patří pozorování ptáků k oblíbeným činnostem řady přírodolců v České republice, nebyla dosud na náš knižní trh uvedena žádná ornitologická učebnice. Tato zásadní mezera v české ornitologické literatuře byla konečně zaplněna a nikoho asi nepřekvapí, že tohoto bezpochyby nesnadného úkolu se zhostil nestor české ornitologie – Zdeněk Veselovský.

Domnívám se, že kniha vcelku splňuje nároky kladené na podobná díla, tj. podává ucelený přehled ptáčích anatomie, morfologie, fyziologie, chování a systému. Jistě by bylo snadné autorovi vytýkat snad až příliš stručnou diskusi některých témat a neuvedení některých zajímavých příkladů (každý nechť si obojí doplní podle vlastní specializace či zájmu) – to je ovšem nevyhnutelným důsledkem prostorového omezení ze strany vydavatele. Přehlednosti textu by určitě prospělo dělení na podkapitoly, jak je tomu např. v moderní ornitologické bibli – Gill 1995: Ornithology. Ta se automaticky nabízí pro srovnání. Gillova kniha je podstatně podrobnější, širší svým záběrem a doplněna rozsáhlejším souborem grafů a tabulek – což je částečně dáno i rozsahem: Gill 766 stran, Veselovský 360 stran. Omezený prostor české učebnice se také zřejmě bohužel podepsal na skutečnosti, že teoretické koncepce jsou sice ilustrovány řadou barvitých příkladů, ale samy jsou někdy podány příliš stručně na to, aby je student mohl správně pochopit (např. teorie sexuální selekce). Malým prostorem však bude těžko omluvit skutečnost, že např. kapitola Chování svým obsahem z podstatné části ustrnula na úrovni poznání šedesátých let minulého století. To je ovšem naprosto typický syndrom české behaviorální literatury (viz Vesmír 1999, 78 (6): 335–336, Vesmír 2001: 80 (4): 230–232) – jakoby se za posledních třicet let nic nového nestalo (ironií je skutečnost, že kolem poloviny sedmdesátých let se etologie změnila k nepoznání – „kurs o chování zvířat z roku 1973 jednoduše neměl nic společného s touž přednáškou o pět let později“, jak trefně poznamenal H. Plotkin; přesto mohla být kapitola Chování v prakticky stejné podobě, jakou má v knize Obecná ornitologie, napsána dávno před rokem 1973).

Pěkným úvodem knihy je kapitola o historickém vývoji vztahů člověka s opeřenci (viz také Veselovský 2000: Člověk a zvíře). Pozitivem jsou jistě i náznorné kresby doplňující nejen tuto část knihy, která je po grafické stránce povedená (osobně se mi velice líbí barevné tabule uvádějící každou z dvanácti kapitol), a to i díky rozsáhlé fotografické příloze (na str. 30 přílohy jsou přehozeny popisky u ireny tyrkysové a lejskovce rudobřichého).

Při práci na tak rozsáhlém díle se pochopitelně nelze vyhnout určitým nepřesnostem, opomenutím a chybám. Např. na str. 189 jsou uvedeny pouze tři explanační roviny chování – vysvětlení z hlediska mechanismu, ontogeneze a funkce (tj. jak dané chování ovlivňuje reprodukční úspěch), ale čtvrtá (fylogenetická) rovina vysvětlení chybí. Navíc je zde informace k naprosto zásadnímu konceptu analýzy chování na proximální a ultimální rovině velmi kusá. To je škoda, poněvadž (velmi rozšířeně) nepochopení rozdílu mezi proximální rovinou (mechanismus, ontogeneze, fylogeneze) a rovinou ultimální (funkce) je příčinou obrovského množství zmatených debat nejen v populárně-vědeckém, ale dokonce i odborném tisku (rozb. viz Vesmír 2000 79 (2): 92–93). Domnívám se, že žádný student biologie by neměl opouštět univerzitu, aniž by měl v této záležitosti úplně jasno, takže absence podrobnějšího popisu této problematiky v recenzované publikaci je důležitým nedostatkem.

Na str. 279 se správně uvádí, že „nevýhodou úspěšných dlouhoocasých samců [vlaštovek] byla skutečnost, že oproti ostatním samcům výrazně méně hlídali svou partnerku a do jejich hnízd cizí samice vpašovaly svá vejce“. Poněkud zarážející je však následující věta: „Nejedná se o hnízdní parazitismus, ale o rozšíření svého genofondu“! Pochopitelně se *jedná* o klasický případ vnitro-

druhového hnízdního parazitismu. Proti-klad mezi „hnízdním parazitismem“ a „šířením genofondu“ mi zůstává utajen – i hnízdní parazitismus zřejmě vznikl jako adaptivní strategie (a nikoli – jak se dříve myslelo – jako chování v nouzi poté, co byla snůška budoucího parazita během kladení předována), tzn. že slouží k šíření genů hnízdních parazitů, ať už mezidruhových či vnitrodruhových. Ke zmatení možná došlo proto, že výsledek mimopárových kopulací – k nimž u vlaštovek také běžně dochází – se někdy označuje jako „vnitrodruhový genetický parazitismus“ (conspecific genetic parasitism, Rothstein & Robinson 1998: Parasitic Birds and Their Hosts).

Za poněkud problematická lze považovat některá autorova neortodoxní tvrzení. Např. v kapitole o ptáčím dorozumívání se píše, že „v biokomunikaci se rozhodně nejedná o vzájemnou manipulaci jedním či druhým partnerem“ (str. 223). Ponecháme-li stranou skutečnost, že jen o pár stránek dál se píše o falešných varováních, kterými kavčata podvádějí své „soukmenovce“, aby se s nimi nemusela dělit o potravu (str. 234), zůstává faktem, že představa o komunikaci jakožto kooperativní záležitosti byla opuštěna už během 70. let minulého století. Není mi známa učebnice *současné* etologie či evoluční biologie, která by chápala komunikaci jinak než jako vztah mezi signalizujícím jedincem, který se snaží zmanipulovat chování příjemce signálu ve svůj prospěch, a příjemcem signálu, který se snaží manipulaci odolat (např. Krebs & Davies 1993: An Introduction to Behavioural Ecology, Gill 1995: Ornithology, Ridley 1995: Evolution, Krebs & Davies 1997: Behavioural Ecology. An Evolutionary Approach, Alcock 1998: Animal Behaviour, Espmark et al. 2000: Animal Signals atd.). Myšlenka, že signál je „výzvou ke spolupráci“, je poplatná teorii skupinové selekce, kte-

rá už dobré čtyři dekády tlí na smetišti intelektuálních dějin (viz Williams 1966: *Adaptation and Natural Selection*). Pokud jsou předmětem selekce jedinci či geny (což v řadě případů není důležité rozlišovat: Dawkins 1982: *The Extended Phenotype*), přírodní výběr zcela nevyhnutelně vede k evoluci manipulativních signálů. Nevím, jak by šlo pomocí teorie kooperativní komunikace vysvětlit řadu fenoménů, např. to, že mláďata v hnízdech druhů s nízkou mírou příbuznosti v rámci snůšky (v důsledku mimopárových kopulací, EPC) žadoní hlasitěji než u druhů s vyšší příbuzností mezi mláďaty v jednom hnízdě (Briskie et al. 1994: *Proc. R. Soc. Lond. B* 258: 73–78). Uvedený příklad pěkně potvrzuje předpoklad manipulativní sobecké komunikace (intenzita žadonění mláďat je omezena jejich „sobectvím“ pouze tehdy, když ubírají potravu svým příbuzným (snižují si nepřímou složku fitness) ; u druhů s vysokou frekvencí EPC je toto omezení zmenšeno a výsledkem selekce je pak samozřejmě sobectější chování mláďat, která manipulují rodiče k intenzivnějšímu krmení, než by bylo výhodné z rodičovského hlediska).

Na str. 237 je chybně popsán graf vpravo dole: v původní práci (Catchpole 1980: *Behaviour* 74: 149–166) graf udává vliv velikosti repertoáru samce rákosníka proužkovaného (nikoli obecného) na rychlost jeho spárování se samicí (nikoli na počet uzavřených párů – ostatně rákosník proužkovaný i obecný jsou monogamní, a ne polygynní, jako třeba rákosník velký a ostřicový).

Je sice pravda, že „*indická* kukačka koel“ (str. 289, kurzíva T. G.) parazituje

vrány a nevyhazuje jejich vejce nebo mláďata tak, jak to činí např. naše kukačka obecná. Koel ovšem žije nejen v Indii: v Austrálii parazituje nejméně šest dalších hostitelů, jejichž mláďata vyhazuje. Nesmírně zajímavá je nejen tato vnitrodruhová variabilita, ale i skutečnost, že indický poddruh kukačky koel má mimetická mláďata, zatímco australský poddruh mláďata hostitele nijak nepřipomíná (mimořádně, mimikry parazitických mláďat jsou naprostou raritou). Dnes už je také známo, že nadnormálním podnětem u mláďat kukačky obecné není syté zbarvení vnitřku zobáku (jak uvedeno na str. 195 a 289), ale vyšší frekvence vokálního žadonění mladé kukačky (Davies et al. 1998: *Proc. R. Soc. Lond. B* 265: 673–678, Noble et al. 1999: *Behaviour* 136: 759–777, Grim & Honza 2001: *Behav. Ecol. Sociobiol.* 49: 322–329).

Lehkým zklamáním pro mne bylo zjištění, že s podstatnou částí ilustračních příkladů (především z kapitol Chování, Ptačí dorozumívání, Námluvy a sexuální chování) jsem se už setkal v předešlých autorových dílech. To je skutečně škoda – vždyť primární literatura poskytuje prakticky nevyčerpitelnou studnici příkladů, které by šlo využít.

Byl bych rozhodně nerad, aby uvedené připomínky vzbudily dojem, že knihu si nestojí za to koupit. Právě naopak. Nejen ornitologičtí neopeření nováčci v ní najdou dobrého průvodce fascinující ptačí říší, ale i pokročilí ornitologové a „birdwatcheři“ z ní mohou čerpat množství zajímavých informací.

Tomáš Grim